

schappelijke kringen bewondering. Vele jonge Hollanders gingen naar Duitsche Universiteiten, een nog grooter aantal studeerde aan de voortreffelijke inrichtingen der technische en handelshoogescholen. Men bespeurde het steeds meer, dat de geestelijke leiding, die van Parijs en Londen uitging, gaandeweg te Berlijn een krachtige mededingster begon te krijgen. Duitsche geleerden traden aan onze Universiteiten als Professoren op, Hollanders van naam werden aan Duitsche Hoogescholen beroepen.

Helaas kon Holland niet meer, als in de 16e en 17e eeuw, een leidende plaats innemen; daarvoor zijn de Europeesche machtsverhoudingen te veel van de bevolkingscijfers afhankelijk. Ook wij werden, of wij het wilden of niet, door den grooten stroom van het Europeesche wereldgebeuren meegevoerd, en zoo bevestigde zich meer en meer de indruk, dat ook bij ons de nieuwe stroom van het hoogere leven voortaan ook mede Duitschlands diepere bronnen zou gevoed worden.

Van een identificeering der wereldbeschouwingen, zooals die aan gene zijde van den Rijn en bij ons den toon aangeven, kon echter nooit sprake zijn. In Duitschland zelf had de Hoogduitsche taalgeest den Nederduitschen teruggedrongen en zijn stempel op de geheele levensopvatting gezet. Het Hoogduitsche beginsel had, door strenge unificatie, de verschillende lagen der bevolking in elkander gedrukt; in de Nederduitsche levensopvatting heerschte en heerscht nog steeds meer de individualiseerende drang naar zich steeds uitbreidende beweging. Aangezien dit individualisme in geen land ter wereld meer op de spits gedreven is dan in Holland, met zijn gescheiden polders, met zijn afzonderlijke woningen voor ieder gezin, zijn hoogst ontwikkeld huiselijk leven en zijn particularisme, dat iedere stadswijk tot een afzonderlijk volksdeel stemt, — zoo ware het voor ons land een daad van zelf-